

Hoofdstuk Een

1. INLEIDING

De jaren '80 confronteren ons met lage economische groei, toenemende maatschappelijke tegenstellingen en de dreiging van het teloorgaan van vertrouwen in het vermogen van ons democratisch stelsel om de problemen het hoofd te bieden. Zonder een doeltreffend werkgelegenheidsbeleid zal de werkloosheid in eigen land al in het midden van de 80-er jaren het miljoen naderen. Het leger van hen, die deelname aan het arbeidsbestel is ontzegd, groeit onrustbarend. Economische stagnatie en slinkende werkgelegenheid dreigen ons stelsel van sociale zekerheid aan te tasten. De onzekerheid krijgt steeds meer mensen in haar greep.

Het politieke beleid heeft zich gericht op aanpassing aan de crisis. En steeds meer wordt die aanpassing tot dogma verheven. Dat moet dan maar ten koste van honderdduizenden werklozen, ten koste van weggevaagde bedrijven, ten koste van waardevolle overheidsvoorzieningen. Dat is het portret van het Nieuwe Conservatisme. Daarmee is de mensen het geloof ontnomen, dat je door zelf actie te ondernemen, door politiek (in de goede zin van het woord) te bedrijven de economische ontwikkelingen met succes kunt beïnvloeden.

Om deze dreigende ontwikkeling te keren zal over een breed front tegenactie moeten worden ondernomen.

Socialisten durven de uitdaging aan om met kleine stappen de crisis te bestrijden en te bewijzen dat eerlijk delen van kennis, macht, arbeid en inkomen ook kan in tijden van minder groei. Een nieuw en vernieuwend beleid zal een meerjaren perspectief moeten bieden, waarin uitzicht wordt geboden op economisch herstel en terugdringing van de werkloosheid d.m.v. een gerichte sturing van de economie. Alleen als we erin slagen om zichtbaar te maken dat in een meerjaren aanpak tastbare resultaten worden geboekt, kunnen we op de maatschappelijke organisaties een beroep doen om hun beleid in te passen in dat kader.

Zo'n beroep kan echter alleen maar succes hebben, als de verdeling van de noodzakelijke offers om tot sociaal-economisch herstel te komen als eerlijk ervaren wordt. Een dergelijke aanpak lukt uitsluitend in het besef, dat de stagnatie van de economie alleen kan worden overwonnen indien er bereidheid is de nodige middelen beschikbaar te stellen en de nodige maatregelen te aanvaarden, ook als deze geruime tijd ten koste gaan van de persoonlijke vrij besteedbare inkomens en de vrijheid van handelen van ondernemingen. Een en ander betekent bovendien een scherpere afweging van aard en omvang van de kollektieve voorzieningen. Dat betekent offers voor iedereen, maar dan wel naar draagkracht.

De Partij van de Arbeid gaat uit van het recht van iedereen op werk, inkomen en sociale zekerheid. Ze verwerpt te enen male een opsplitsing van de samenleving tussen een werkende en een van deelneming aan het arbeidsproces uitgesloten klasse. Ze trekt de konklusie dat het gelijke recht van een ieder, vrouw en man, jongere en oudere, op werk en inkomen een rigoureuze herverdeling van werk (en inkomen) noodzakelijk maakt. Ze aanvaardt bezuinigingen niet als doel op zichzelf, maar als een goed te richten middel in het kader van een selectieve economische ontwikkeling. Daarom moet vanaf het begin een controleerbaar en effectief verband tussen inkomensoffers, werkgelegenheid en sturing van de economie tot uitdrukking komen. Ze weigert zich neer te leggen bij een

aanvaarding van de huidige werkloosheid. Ze hanteert een rechtvaardige lastenverdeling als volstreekte voorwaarde. Ze wil ingrijpende maatregelen zowel naar de overheidsuitgaven, naar de bedrijfswinsten als naar individuele inkomens niet uit de weg gaan, mits de samenhang met de centrale beleidskeuzes: eerlijk delen van werk, inkomen en zeggenschap, duidelijk is.

Dat kan en moet de basis vormen van een gezamenlijke krachtsinspanning tussen overheid en maatschappelijke organisaties.

Het beleid dat de Partij van de Arbeid voorstaat kent vier prioriteiten, namelijk:

1. bestrijding van de werkloosheid;
2. op peil houden van de ontwikkelingshulp;
3. bescherming van kollektieve voorzieningen en sociale zekerheid;
4. koopkrachthandhaving voorzover mogelijk, met voorrang voor de minima.

Het beleid tegen de dreigende toeneming van de werkloosheid dient zich ten minste op drie fronten toe te spitsen:

- a. bevordering van selektieve economische ontwikkeling;
- b. herstel van werkgelegenheid;
- c. herverdeling van beschikbare arbeid.

2. HERSTEL SELEKTIEVE EKONOMISCHE ONTWIKKELING EN WERKGELEGENHEID.

De Partij van de Arbeid kiest voor een sociaal-economische beleid, waarbij activiteiten van overheid, werkgevers en werknemers op een samenhangende en controleerbare wijze gericht zijn op economisch herstel en volledige en volwaardige werkgelegenheid en waarbij deze voldoen aan de randvoorwaarden van de selektieve groei. Dat betekent niet alleen, dat parlement en regering na discussie in de samenleving de richting van een wenselijke ontwikkeling vaststellen, maar vooral ook dat het bedrijfsleven binnen randvoorwaarden zich vrij kan ontwikkelen en dat de overheid allereerst zorgt voor ordening in eigen huis en voor koördinatie van het eigen beleid.

Voor economisch herstel is het nodig dat ondernemingen in staat zijn op concurrerende wijze kwalitatief hoogwaardige goederen en diensten te produceren en af te zetten. Daartoe is onder de huidige omstandigheden naast een voortgaande ontwikkeling van de produktiviteit beheersing van de ontwikkeling van de produktiekosten (arbeid, kapitaal, energie en kollektieve lasten) geboden. Kostenmatiging zal echter konsekwent gepaard moeten gaan met een beleid dat binnen- en buitenlandse afzetmogelijkheden schept. In dit verband is ook de bescherming van de koopkracht van met name de lagere inkomens van belang. Zowel het makro- als het specifiek gerichte, economische beleid dienen daaraan uitdrukking te geven.

Een eenzijdig beleid van kostenbeheersing leidt gemakkelijk tot een neerwaartse spiraal met afneming van de groei en stijging van de werkloosheid. Kostenbeheersing en beperking van konsumptie moet gepaard gaan met verhoging van investeringen door partikuliere bedrijven en overheid.

Het voeren van beleid moet de technologische vernieuwing van het bedrijfsleven bevorderen in het kader van een werkgelegenheidsprogramma. Vermindering van werkgelegenheid in vele bedrijven door automatisering is onvermijdelijk, maar moet gepaard gaan met arbeidstijdverkorting en het scheppen van werkgelegenheid elders. Kleinschalige, milieuvriendelijke bedrijven worden meer dan tot nu gestimuleerd.

In- en uitvoer van kapitaal moeten stroken met de doelstellingen van het werkgelegenheidsbeleid. Door grotere controle- zonodig ingebed in wettelijke maatregelen- o.a. op banken en pensioenfondsen wordt een betere beheersing van kapitaalstromen mogelijk gemaakt. Daarbij worden de belangen van Derde Wereldlanden in acht genomen.

De stagnatie van de economische ontwikkeling is een internationaal verschijnsel. Ze dreigt versterkt te worden door het beleid van vele landen om de eigen problemen ten koste van andere landen te beperken. Elk land wacht op de groei-impuls, die van andere landen moeten komen. Van de neerwaartse spiraal is de Derde Wereld het eerste slachtoffer.

Nederland zal zich tot taak moeten rekenen om in alle internationale fora (Europese Gemeenschap (EG), Internationaal Monetair Fonds (IMF), Organisatie Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), Wereldbank) het bevorderen van selectieve economische groei te bepleiten vooral ten gunste van de ontwikkeling van de armste landen. De geloofwaardigheid van dat Nederlandse pleidooi zal moeten blijken uit het handhaven van onze internationale hulp en het daadwerkelijk bestrijden van het protektionisme ten koste van de armere landen.

In Europees verband is een bestedingsimpuls gericht op verhoging van de investeringen van rond 1% van het gezamenlijke nationale inkomen gewenst. In het nationale beleid en in de internationale afspraken geldt als regel, dat landen met een structureel overschot op de betalingsbalans een expansief beleid voeren (= vergroting van de bestedingen). De Europese landen dienen te blijven ijveren voor een verlaging van internationale rentetarieven, vooral van die in de Verenigde Staten.

Herstel van de economische ontwikkeling vraagt dus om een meersporen beleid. Het vergt evenzeer een lang volgehouden beperking van arbeidskosten, als een beperking van de kosten van kapitaal (vermogen) en energie.

Het vraagt een verschuiving van consumptie naar investeringen en een gerichte, selectieve bevordering van nieuwe bedrijvigheid. Herstel van de winstgevendheid van activiteiten in de marktsector is daartoe even onmisbaar als herstel van het eigen vermogen van bedrijven. Dit dient gepaard te gaan met meer controle en zeggenschap van werknemers binnen de bedrijven inzake investeringen en werkgelegenheidsbeleid. Inschakeling van de vakbeweging is hiertoe noodzakelijk. Op deze wijze kunnen nieuwe arbeidsplaatsen tot stand komen en wordt de economische basis gelegd voor herverdeling van arbeid.

Uitbreiding van werkgelegenheid kan niet alleen worden verwacht van de groei van de export, maar is in sterke mate afhankelijk van het niveau van de binnenlandse bestedingen en van de herverdeling van werk. Uitbreiding van werkgelegenheid wordt niet gezocht in militaire produktie. Tevens dient gezocht te worden naar mogelijkheden om de militaire produktie om te zetten in civiele.

Inkomensmatiging is geboden om de financiering van de kollektieve sektor mogelijk te maken. De beperkingen van de lonen die hieruit voortvloeien zijn dus onontkoombaar. Over het gebruik van de ruimte die door deze loonbeheersing ontstaat zullen - onder behoud van de koppeling van het minimumloon aan de algemene loonontwikkeling en van de netto/netto-koppeling -harde afspraken tussen overheid, werkgevers en werknemers gemaakt moeten worden. Economische ontwikkeling vergt dus een onderling op elkaar afgestemd samenstel van maatregelen. Investeringsstimulering is één scharnier; beperking van de kosten van kapitaal, arbeid en energie een tweede; gericht werkgelegenheidsbeleid een derde.

Binnen Nederland is het van groot belang om te voorkomen, dat het inzakken van de totale bestedingen de neerwaartse spiraal versterkt. De noodzakelijke beperking van de consumptie dient gepaard te gaan met nieuwe investeringen. Uitgangspunt van het konsumptiebeleid is de zo goed mogelijke vervulling van maatschappelijk verantwoorde behoeften. Consumptie die minder gewenst is, bijv. uit het oogpunt van energie, grondstoffen, ruimtelijke ordening, gezondheid of milieu, wordt afgeremd. Om verder de invloed van consumenten ten opzichte van de producenten te vergroten, worden konsumentenorganisaties door de overheid ondersteund en krijgen zij meer invloed in de reclame-kodekommissie.

Zolang in de particuliere sektor onvoldoende geïnvesteerd wordt dienen extra overheidsinvesteringen dit gat te vullen. Waar nodig worden gemeenschapsbedrijven door de overheid opgericht. Het gaat daarbij vooral om investeringen op het gebied van nieuwe economische activiteiten, bouwnijverheid, energiebesparing, milieu, openbaar vervoer en infrastructuur. Die hebben een rechtstreeks effect op dat deel van de marktsector, dat vooral op binnenlandse afzet is aangewezen. Omdat op overheidsinvesteringen niet of nauwelijks bezuinigd mag worden zijn de mogelijkheden om op korte termijn het financieringstekort te verlagen, beperkt.

Het terugdringen van het financieringstekort van de overheid door ombuigingen op de kollektieve uitgaven is een middel tot herstel van groei en werkgelegenheid en geen doel op zich. Het financieringstekort is beheersbaar zodra enige economische groei wordt verwezenlijkt. Maatregelen tot beperking van het tekort mogen daarom de groei niet wezenlijk aantasten.

Als de groei mede door kostenbeheersing doeltreffend wordt bevorderd mag de tijd die is voorzien voor de vermindering van het tekort, worden verlengd.

Aard en omvang van de ombuigingen moeten passen in een meerjarenkader, dat voor de overheidsfinanciën een terugkeer betekent naar een trendmatig begrotingsbeleid. Daarmee wordt een ad-hoc-bezuinigingsbeleid overbodig.

Bij de ombuigingen zal allereerst bekeken moeten worden of de huidige kollektieve bestedingen wel altijd even doelmatig gebruikt worden en of ze ten goede komen aan groepen, waarvoor ze eigenlijk bedoeld waren. Onderzoeken wijzen erop, dat het profijt van sommige overheidsvoorzieningen vaak toevalt aan mensen, van wie zeer wel een eigen bijdrage in de geleverde voorzieningen kan worden gevraagd.

Mede gelet op het feit dat het profijt van verschillende voorzieningen zeer ongelijk over de onderscheiden inkomensgroepen is verdeeld, is het alleszins redelijk om, waar dat eenvoudig kan, voor het gebruik van dergelijke voorzieningen een, naar draagkracht variërende, eigen bijdrage te vragen. Daarbij dient te worden verzekerd dat geen drempel wordt opgeworpen voor het gebruik van dergelijke voorzieningen door de laagste inkomensgroepen en dat maatschappelijk ongewenste effecten ten gevolge daarvan worden voorkomen. Voor voorzieningen, waarvan het gebruik bij wet is verplicht, dient geen eigen bijdrage te worden gevraagd. Nieuwe wetgeving zal de voortgang van het democratiseringsproces in het bedrijfsleven, bij de overheid en de (semi) overheid krachtig moeten stimuleren. Nodig is dat:

- a. vakbondswerk binnen het bedrijf onbelemmerd kan worden uitgebouwd;
- b. de positie en bevoegdheden van de ondernemingsraad worden versterkt;
- c. de werknemers het recht krijgen tenminste evenveel kommissarissen te benoemen als de aandeelhouders;
- d. werknemers meer wettelijke ondersteuning geven bij het opzetten en realiseren van werknemersplannen;

e. de faillissementswetgeving veranderen, zodat die meer in overeenstemming is met de belangen van de werknemers.

De werknemerskommissarissen zijn verplicht tot het informeren van, en communicatie met de ondernemingsraad en vakbonden, waarin zij zelf geen functie (meer) vervullen. Ondernemingsraden en vakbonden krijgen zeggenschap ten aanzien van afspraken met ondernemingen en bedrijfstakken over industriële vernieuwing, herstructurering van bedrijfstakken en over richting en financiering van investeringen.

Het werkgelegenheidsplan wordt uitgebouwd tot een meerjarenprogramma voor de werkgelegenheid dat bindend is voor de overheidssector en indicatief voor de marktsector. Hierbij wordt uitgegaan van eerlijk delen van betaalde en onbetaalde arbeid over mannen en vrouwen. Het bundelt de maatregelen van verschillende departementen, die gevolgen hebben voor de werkgelegenheid en stemt de maatregelen van de overheid en het gedrag van ondernemingen op elkaar af.

De provincies en besturen van de grote steden hebben tot taak binnen het kader van het werkgelegenheidsplan een eigen werkgelegenheidsbeleid te ontwikkelen. Binnen dit kader krijgen deze overheden meer mogelijkheden voor het stimuleren van werkgelegenheidscreatie in sectoren (met name in midden- en kleinbedrijf) waarvoor in de eigen regio mogelijkheden bestaan. De zwakke regio's (Noorden, Twente en Zuid-Limburg) en de grote steden krijgen voorrang bij het stimuleringsbeleid dat de overheid op dit punt voert. Lokale en regionale overheden worden gestimuleerd aan te sluiten bij de plaatselijke werkgelegenheidsinitiatieven vanuit de bevolking en de vakbeweging. Hiervoor worden extra middelen ter beschikking gesteld. Het stimuleringsbeleid dient wel garanties te bevatten, die voorkomen dat de verschillende regio's met elkaar in een concurrentieslag raken. Te stichten gemeenschapsbedrijven worden door de overheid in deze regio's gevestigd. Het spreidingsbeleid blijft gericht op het bij voorrang vestigen van rijksdiensten en gesubsidiëerde instellingen in de zwakke gebieden.

Het werkgelegenheidsbeleid omvat, naast de hiervoor al genoemde investeringen en de maatregelen in de kwartaire sector, de volgende instrumenten:

- a. een doelmatige selectievere aanwending van overheidsmiddelen tot steun en stimulering van het bedrijfsleven waarbij controle op alle niveaus gewaarborgd moet zijn (zowel door overheid, vakbeweging als ondernemingsraden);
- b. een zodanige beïnvloeding van de kapitaalsvoorziening, dat de financiële structuur van het bedrijfsleven wordt versterkt;
- c. de ontwikkeling van nieuwe industriële projecten ;
- d. scholing en herscholing ter verbetering van het functioneren van de arbeidsmarkt;
- e. het onder bepaalde voorwaarden bestemmen van uitkeringsgelden ter bevordering van (tijdelijke) werkgelegenheid en ter tijdelijk medefinanciering van arbeidstijdverkorting en het jeugdwerkplan;
- f. het prioriteit geven aan de uitvoering van het jeugdwerkplan, m.n. aan Kort Middelbaar Beroepsonderwijs. Werkgelegenheidsverruimende maatregelen en die maatregelen die blijvende arbeidsplaatsen scheppen zoals de Experimentele Regeling Arbeidsprojecten Jeugdige Werklozen. De positie van de meisjes krijgt bijzondere aandacht.
- g. prioriteit geven aan die arbeidsmarktinstrumenten die de deelname van vrouwen en meisjes aan het arbeidsbestel bevorderen;
- h. het zorgdragen voor voldoende kinderopvang teneinde toegang van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt te bevorderen.

De ca. 15 miljard gulden, die thans in enigerlei vorm als steun naar het bedrijfsleven gaat, dient herschikt te worden. In het woud van subsidieregels moet enerzijds drastisch worden gekapt, terwijl anderzijds voor grote investeringen een projektmatige aanpak de voorkeur verdient. De grote afhankelijkheid van vele bedrijven van duur vreemd vermogen moet worden verminderd. Institutionele beleggers moeten ertoe worden gebracht om, veel meer dan tot nu toe, risicodragend vermogen te verschaffen. Indien dit op basis van afspraken onvoldoende effect heeft, moet regelend worden opgetreden.

Bij het beleid gericht op de marktsector dient meer dan tot nu toe de aandacht gericht te zijn op de groeimogelijkheden van kleine en middelgrote ondernemingen terwijl tevens de startkondities voor nieuwe initiatieven verbeterd dienen te worden.

Ook het specifieke op het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) gerichte beleid dient verbeterd te worden. Daarbij dient gedacht te worden aan:

- a. een reorganisatie van de door de overheid gesubsidiëerde voorlichtings- en adviesinstellingen in de richting van een regionaal opgebouwd apparaat met makkelijk toegankelijke MKB-loketten;
- b. de op te richten Postbank wordt ingeschakeld bij door de staat gegarandeerde kredietverleningen;
- c. een verbetering van de toegang tot innovatie en exportfaciliteiten.

Hier ligt ook een belangrijke taak voor de regionale ontwikkelingsmaatschappijen. Deze worden slagvaardiger gemaakt en onder politieke controle gebracht.

In het overheidsaankopenbeleid moet meer dan thans rekening worden gehouden met kansen voor de lokale industrie.

De wet op de investeringsrekening wordt zodanig herzien, dat de toepassing wordt beperkt tot gevallen, waarin toekenning van de premies essentieel is voor het tot stand brengen van de investeringen en arbeidsplaatsen en de uitvoering simpeler wordt.

De Nederlandse Herstructureringsmaatschappij (NEHEM) wordt omgevormd tot een ontwikkelingsmaatschappij onder verantwoordelijkheid van de overheid. Deze verschaft hulp bij de voorbereiding van het sectorbeleid.

Er komt een wet op het sectorbeleid, die in elk geval regelt:

- a. de verplichting van werkgevers en overheid om de noodzakelijke informatie te verschaffen voor het te voeren sectorbeleid en regionaal sociaal-ekonomisch beleid;
- b. een gelijkwaardig medebeslissingsrecht van de vakbeweging over de sektorontwikkeling;
- c. de wijze waarop sektorplannen bindend worden gemaakt voor de bedrijven van de sectoren;
- d. de overheid neemt het initiatief tot experimenten voor het sectorbeleid in de bouw en energie.

Onderdeel van het werkgelegenheidsprogramma zal een industrie-en exportstrategie zijn, die zowel gericht wordt op de ontwikkeling en productie van nieuwe produkten en produktieprocessen en het scheppen van nieuwe afzetmogelijkheden, als op het versterken van bestaande perspectief biedende activiteiten. Te lange vergunningenprocedures zijn dikwijls een belemmering voor ekonomische activiteiten en als zodanig ook vaak een bedreiging voor de werkgelegenheid. Vergunningaanvragen moeten veel sneller worden afgehandeld.

Het verschaffen van krediet en risicodragend vermogen voor rekening en risico van de overheid wordt waar nodig uitgebreid en geplaatst in het kader van de industrie-en exportstrategie.

In de Nationale Investeringsbank en de Maatschappij voor Industriële Projecten dient de staat een overwegend belang te hebben. Zij gaan een samenwerkingsverband aan, waarbij hun werkwijze en taken goed op elkaar worden afgestemd. Zij zullen met name de financiering van het industriebeleid verzorgen.

De Postbank komt spoedig tot stand en wordt in het kader van het spreidingsbeleid gevestigd buiten de Randstad. De dienstverlening wordt tenminste even uitgebreid als die van de partikuliere banken.

Het kredietbeleid komt onder controle van het parlement, in het bijzonder gericht op de doeleinden van een centraal werkgelegenheidsplan. De verstrengeling van banken en verzekeringsmaatschappijen wordt tegengegaan. Bij partikuliere banken en verzekeringsmaatschappijen worden regeringskommissarissen benoemd, die door het parlement worden gecontroleerd.

Indien voor risico en/of rekening van de staat vermogen ter beschikking wordt gesteld aan bedrijven, dienen er afspraken met de vakbeweging te worden gemaakt met name met betrekking tot de aard van de investeringen, werkgelegenheidsaspecten, arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden. Met multinationals en grotere bedrijven kan de overheid in dit kader meerjarige planningsovereenkomsten afsluiten over research- en investeringsbeleid in overleg met de betrokken vakbonden en ondernemingsraad.

Plannen van mensen om een eigen bedrijf te beginnen, een bestaand bedrijf gezamenlijk over te nemen of een produktiekoöperatie op te richten worden actief gesteund. Naast de mogelijkheden tot verschaffing van startkapitaal voor dergelijke plannen worden er voorzieningen getroffen om risico's van onevenredige inkomensderving als gevolg van mislukking uit te sluiten.

Aard en omvang van de investeringen uit aardgasbaten door oliemaatschappijen worden kontraktueel vastgelegd en/of wordt het staatsaandeel in de aardgasbaten verhoogd om te worden gebruikt voor investeringen. De overheidsparticipatie in Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) en Gasunie wordt uitgebreid. Aan energie-intensieve bedrijven, die doeltreffende besparingsmogelijkheden hebben getroffen, worden met het buitenland vergelijkbare energieprijzen in rekening gebracht. Er wordt naar gestreefd deze mindere inkomsten te compenseren door extra aardgasafzet en dus niet aan kleinverbruikers door te berekenen. Met verhoging van de kleinverbruikersprijs van aardgas dient terughoudendheid te worden betracht, omdat anders voor velen de woonlasten onbetaalbaar worden.

HERVERDELING VAN ARBEID

Geleidelijk herstel van de economische groei is op zich volstrekt onvoldoende om de groeiende werkloosheid het hoofd te bieden. Daarmee wordt de realisering van een programmpunt dringend, dat de Partij van de Arbeid al veel langer vanuit het emancipatiemotief naar voren brengt: herverdeling via de individuele arbeidstijdverkorting in principe per dag. Door herverdeling van werk is het tijt te keren, dat anders de werkloosheid tot ongekende hoogte opstuwt.

Er dienen zowel wettelijke voorwaarden rondom de arbeidstijdverkorting te komen als meerjaren-overeenkomsten met werkgevers en werknemers op centraal niveau. Per bedrijf of bedrijfstak ligt de situatie zeer verschillend, echter in de volkontinudiensten zal gekomen moeten worden tot vijf ploegen-diensten op basis van een werkweek van 33,6 uur.

Ter voorbereiding van een invoering van arbeidstijdverkorting bevordert de overheid gevarieerde experimenten in uiteenlopende bedrijfstakken en stelt hiertoe zonedig in een overgangsfase subsidies beschikbaar. De overheid neemt een voorbeeldfunctie in bij arbeidstijdverkorting.

Arbeidstijdverkorting dient volgens centraal overeen te komen richtlijnen per bedrijf en per bedrijfstak via CAO-overleg te worden gerealiseerd. Behoud en in sommige gevallen verlenging van de bedrijfstijd (produktie, resp openingstijd) kan de kosten van arbeidstijdverkorting verminderen.

Arbeidstijdverkorting dient omgeven te zijn met waarborgen, dat ze gepaard gaat met een min of meer evenredige inschakeling van meer werkenden in bedrijf, dienst of instelling.

Arbeidstijdverkorting dient zoveel mogelijk gelijk op te gaan in bedrijven en bij de overheid. Van de kollektieve sektor kan een voorbeeldwerking uitgaan.

Arbeidstijdverkorting per werkende gaat noodzakelijkerwijs gepaard met een zekere inkomensdaling per werkende. Daar staat voor de werkende een toename in vrije tijd tegenover, terwijl het voor de werkloze betekent meer mogelijkheden tot werken en daarmee inkomensverbetering. Het resultaat is dus een gelijkere verdeling van werk, inkomen en vrij beschikbare tijd per individu. Inkomensgevolgen kunnen worden beperkt door produktiviteitsstijgingen en overgangsregelingen. Huishoudens met één minimum-inkomen, die als gevolg van arbeidstijdverkorting onder het sociale minimum zouden komen, kunnen dan aanspraak maken op een inkomensaanvulling tot het sociale minimum.

Om de betaalde arbeid eerlijk te verdelen en om het ieder mens mogelijk te maken onbetaalde en betaalde arbeid thuis en buitenshuis te combineren, wordt een samenhangend pakket van maatregelen getroffen. Dat pakket heeft betrekking op:

- a. een taakstelling t.a.v. beperking van de arbeidsduur bij een volledige werkweek;
- b. een bepaling omtrent de gewenste ontwikkeling van de bedrijfstijd;
- c. recht op deeltijdarbeid voor werknemers en een regeling van een gelijkwaardige rechtspositie ook voor mensen die minder dan 13 uur per week werken;
- d. bevoegdheden van de ondernemingsraad t.a.v. naleving van de wet en decentrale invulling van de arbeidsverdelende maatregelen;
- e. werkgelegenheidsoverleg over de arbeidsverdelende maatregelen in het kader van het arbeidsvoorwaardenbeleid;
- f. voldoende kinderopvang, teneinde de toegang van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt te bevorderen;
- g. actief beleid, gericht op herintredende vrouwen.

Een dergelijk beleid moet uitmonden in een wettelijke regeling van de arbeidsduur. Zo een regeling moet uiteraard decentraal ingevuld en uitgevoerd worden. Via werkgelegenheidsoverleg moeten vakbeweging en werkgevers konkreet werk maken van de herverdelende maatregelen.

In het vervolg op het werkgelegenheidsplan zullen de eerste contouren van de regeling reeds aangegeven moeten worden inklusief een taakstelling t.a.v. de gemiddelde arbeidsduur per werkende voor de komende vier jaar.

Herverdeling van beschikbare werkgelegenheid maakt het mogelijk dat iedereen aanspraak krijgt op inkomen en arbeid en ieder deel heeft aan de gewenste welvaartsontwikkeling. In beginsel kan door herverdeling van werk inschakeling van ieder, die werken kan, plaatsvinden. Daarbij is te denken aan een gemiddelde arbeidstijdverkorting per werkende in 1986 van gemiddeld 1 uur per dag als aanzet tot een vijf-urige werkdag waarbij de vrijgekomen uren omgezet worden in arbeidsplaatsen. Op deze wijze kan de doelstelling van een volledige en volwaardige werkgelegenheid opnieuw inhoud krijgen, ook bij het verwachte

sterk stijgende arbeidsaanbod. Alleen ook op deze wijze kan het doel van het wetsontwerp op de arbeid van gehandicapten worden bereikt. De uitvoering van deze taakstelling vergt een nog amper overzienbare inspanning van vakbonden, werkgevers en overheid. Geent op het geschetste economisch herstelbeleid is hierin de kans gegeven op een substantiele terugdringing van de werkloosheid én op de inschakeling van honderdduizenden vrouwen in het arbeidsproces.

Ook op internationaal niveau zullen maatregelen noodzakelijk blijken. In eerste instantie valt te denken aan overleg tussen de regeringen binnen de EEG. De Nederlandse regering dient het initiatief te nemen, zo dit al niet is gebeurd.

4. INKOMENSBELEID

De aanhoudend zwakke economische ontwikkeling en de wil om meer mensen werk te bieden, maakt een matiging van de inkomensontwikkeling noodzakelijk. Een spoedige totstandkoming van een Raamwet op de Inkomensvorming is gewenst.

Vaststelling door de overheid van de loonontwikkeling wordt alleen mogelijk, als er ook een doeltreffende beperking van andere inkomens en binnen de loonsom een rechtvaardiger verdeling plaatsvindt en als de inkomensontwikkeling wordt gekoppeld aan investeringsafspraken en werkgelegenheidseffekten.

De ontwikkeling van de arbeidskosten dient binnen de produktiviteitsontwikkeling te blijven, zodat er ruimte ontstaat voor de omzetting van produktiviteitsgroei in werkgelegenheid.

Er wordt gestreefd naar een meerjarig, decentraal nader in te vullen sociaal kontrakt waarin de werkgevers zich verplichten hun investeringen controleerbaar te maken en mee te werken aan herverdeling van werk en aan verbetering van de kwaliteit, terwijl de werknemers een koopkrachtoffer aanvaarden en de overheid het behoud van de netto/netto-koppeling in de sociale zekerheid waarborgt. De mogelijkheid om op grote schaal overeenkomsten te sluiten over investeringsloon, wordt bevorderd. Investeringsloon gaat gepaard met medezeggenschap van de werknemers, ook over het gebruik.

Een belangrijk onderdeel van de koopkrachtbescherming voor de lager betaalden is het tegengaan van prijsstijgingen. De overheid voert daarom een scherp prijsbeleid ook ten aanzien van door of via haarzelf aangeboden producten en diensten.

De ruimte voor verdergaande inkomensnivellering is beperkt, met name tussen het niveau van minimum en anderhalf keer modaal. Differentiatie in inkomensontwikkeling tussen de verschillende categorieën werknemers (vuil en zwaar werk, vakmanschap etc.) is nog wel mogelijk en zelfs gewenst gezien de verhoudingen op de arbeidsmarkt.

Uit oogpunt van een rechtvaardige inkomensverdeling is een verdergaande beperking van de hoogste inkomens nog steeds noodzakelijk. Daarbij geldt voor ons de norm van driemaal het netto minimumloon als individuele netto maximum inkomen. Voor vrije beroepen dient op korte termijn het norminkomen te worden gerealiseerd.

Het vakantiegeld dient te worden uitgekeerd in een voor iedereen gelijk bedrag.

De verhouding in de inkomensontwikkeling voor de minima ten opzichte van de hoge inkomens is voor de Partij van de Arbeid van grote betekenis.

De inkomenspositie van de minima wordt zo goed mogelijk beschermd. Een koopkrachtdaling voor de minima van maximaal 1% wordt gerechtvaardigd geacht indien de koopkrachtdaling van de hoge inkomens tenminste 4% bedraagt. Indien

door het beleid gericht op herverdeling van de arbeid - waardoor per persoon minder uren wordt gewerkt - de koopkracht van het minimumloon bij arbeidstijdverkorting verder daalt dan 1%, is dit alleen te rechtvaardigen wanneer de extra inkomensachteruitgang van de hoge inkomens naar verhouding groter is en indien voor een huishouden met één verdiener het inkomen via aanvullende maatregelen op het sociaal minimum wordt gebracht.

Het beleid wordt gericht op een geleidelijke structurele verbetering van de inkomenspositie van één-ouder gezinnen.

De voor ambtenaren en trendvolgers beschikbare loonruimte wordt, in het kader van de gelijke behandeling, afgestemd op de loonruimte in het particuliere bedrijfsleven. In zo vrij mogelijke onderhandelingen wordt bepaald, hoe deze ruimte zal worden gebruikt voor inkomensontwikkeling, dan wel voor arbeidstijdverkorting, werkgelegenheid of investeringen. Langs deze weg kunnen werkgevers en werknemers in de kollektieve sektor een voorbeeldfunctie vervullen bij het stimuleren van herverdeling van werk en het scheppen van extra arbeidsplaatsen.

Een gelijke behandeling brengt voorts met zich mee, dat de sociale zekerheid en de arbeidsvoorwaarden van ambtenaren in de pas lopen met de voor andere werknemers geldende voorzieningen, een dat binnen het overheidsperoneel de arbeidsvoorwaarden worden geharmoniseerd. Tegelijk wordt zeggenschap van werknemers in de kollektieve sektor vergroot door de invoering van meer gelijkwaardige onderhandelingen, opheffing van het stakingsverbod van ambtenaren en invoering van de dienstkommissie nieuwe stijl.

Een grondige discussie over de grondslagen van de sociale zekerheid is noodzakelijk. Het stelsel is verbrokkeld; mannen en vrouwen hebben ongelijke rechten en de uitgaven voor sociale zekerheid nemen hand over hand toe. De organisatie van de uitvoering van de sociale zekerheid dient te worden gestroomlijnd en doorzichtig gemaakt.

Uitgangspunt is voor de Partij van de Arbeid, dat het stelsel zekerheid moet bieden tegen (plotseling)inkomensverlies door bijvoorbeeld werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ouderdom. Er komt één Werkloosheidswet, ter vervanging van de huidige Werkloosheidswet, de Wet Werkloosheidsvoorziening en de Rijksregeling Werkloze Werknemers. Daarna worden Ziektewet, Arbeidsongeschiktheidswet (WAO) met de nieuwe Werkloosheidswet versmolten tot één loondervingsverzekering voor werknemers.

In de werknemersverzekeringen dient het verzekeringskarakter behouden te blijven. Anti-kumulatiebepalingen in deze verzekeringen zijn dan ook ongewenst, ondermeer vanwege de strijdigheid met herverdeling van arbeid. Deze zekerheid is van groot belang voor individuele werknemers; zij moeten gevrijwaard zijn van een al te grote plotselinge of snelle inkomensachteruitgang. Tegelijk is een voldoende hoog uitkeringsniveau van grote economische betekenis. (Kontinuiteit van de bestedingen, aangaan van persoonlijke risico's, werking van de arbeidsmarkt, solidariteit en risicomijding bij aannamebeleid).

Uit het oogpunt van rechtvaardigheid en van kostenbeheersing wordt de aanspraak die actieve werknemers hebben op een blijvend hoge uitkering bij arbeidsongeschiktheid mede gerelateerd aan de duur van het arbeidsverleden en meer afgestemd op de normen die gelden voor langdurig werklozen.

In samenhang met de arbeidsongeschiktheidswetgeving moet de Wet Arbeid Gehandicapte Werknemers met spoed van kracht worden.

Voor zover de duur van het arbeidsverleden een rol speelt bij de bepaling van het recht op het niveau van een uitkering, zal onbetaalde arbeid, zoals de verzorging van kinderen, mee in aanmerking genomen moeten worden.

Een belangrijk uitgangspunt voor het inkomens-en sociale zekerheidsbeleid is het streven naar economische zelfstandigheid van individuen. Daarvoor is het noodzakelijk dat vrouwen en mannen gelijke rechten en plichten hebben en dat zij elk zelfstandige uitkeringsrechten hebben, met als bodem een individueel sociaal minimum. Het zwangerschapsverlof wordt geleidelijk verlengd; het bevallingsverlof wordt uitgebreid van 6 naar 10 weken. Er komt een recht op onbetaald ouderverlof met behoud van de arbeidsplaats voor ouders of verzorgers van jonge kinderen.

In het sociale verzekeringsstelsel moet rekening worden gehouden met de draagkracht. De hogere inkomens behoren de zwaarste lasten te dragen. Het uitkeringspercentage van een loondervingsuitkering mag enigszins afnemen naarmate het inkomen hoger is.

Het stelsel moet voldoende zekerheid bieden aan de laagste inkomens. Zolang economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen feitelijk nog niet gerealiseerd is, is het noodzakelijk dat door een aanvullende voorziening op een individuele uitkering ook dan het sociale minimum per huishouding gegarandeerd is. Dit sociale minimum blijft gelijk aan het netto minimumloon voor de nu geldende volledige werktijd. De netto/netto-koppeling blijft in stand.

De sociale lasten ten gevolge van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid moeten vooral worden beperkt door intensivering van het beleid ter verbetering van de arbeidsomstandigheden. Werknemersinitiatieven op dit terrein zullen door de Arbeidsinspectie en door te subsidiëren adviesinstellingen krachtig worden gesteund. De wettelijke minimum-normen betreffende gezondheidschadende arbeidsomstandigheden worden systematisch verscherpt, de Arbeidsomstandighedenwet (ARBO) wordt versneld ingevoerd.

De Partij van de Arbeid heeft als uitgangspunt een parallelle inkomensontwikkeling van aktieven en niet-aktieven. Dit houdt in dat de uitkeringen telkens worden aangepast aan de ontwikkeling van de lonen.

De elementen die het huidige aanpassingsmechanisme bepalen moeten opnieuw op hun juistheid beoordeeld worden. De inkomenseffekten van arbeidstijdverkorting zullen ook in de ontwikkeling van de uitkeringen door moeten werken.

Uit het oogpunt van lastenverdeling vindt de Partij van de Arbeid verhoging van de premiegrenzen van de volksverzekeringen gewenst. De premieheffing dient op termijn te worden samengevoegd met de belastingheffing. Tegelijk moet de aftrekbaarheid van de sociale premies volksverzekeringen worden beperkt. Voorzover daaruit ongewenste inkomenseffekten voortkomen - met name ook voor de lagere inkomens - zullen deze gekompenseerd worden.

De premiegrondslag moet zowel uit de lonen als uitkeringen bestaan. Dit houdt in dat ook op alle uitkeringen premies ingehouden moeten worden.

De werkgeversbijdrage in de sociale verzekering dient minder op de loonsom en meer op de omzet en toegevoegde waarde te drukken.

De politieke uitkeringen (ministers, kamerleden, gedeputeerden, wethouders etc.) zullen in overeenstemming gebracht worden met wat maatschappelijk aanvaardbaar wordt gevonden voor werklozen of arbeidsongeschikten en wat aan de overige uitkeringsstrekkingen, op wier burgerzin een beroep wordt gedaan, recht doet.

Mogelijkheden voor uitkeringsgerechtigden om arbeid te verrichten worden verruimd en helder geregeld.

De kinderbijslag wordt met spoed en tegelijk afgestemd op het inkomen van de verzorgers en de leeftijd van de kinderen, waarbij de rangorde van de kinderen geen rol meer speelt.

Er komt een nationale pensioenvoorziening die mannen en vrouwen gelijke aanspraken toekent, ook waar het een eventueel partnerpensioen betreft. Vooruitlopend daarop komt een voorziening die pensioenbreuk uitsluit. Uitgangspunt is dat de pensioenuitkering op het zogenaamde dienstjarenbeginsel is gebaseerd. Het wordt nader op de praktische konsekventies en invulling bezien. De verplichte pensioenpremie wordt geheven tot een nader te bepalen inkomensniveau. De maximumhoogte van het pensioen wordt op dat niveau afgestemd. Het beheer van een pensioenfonds dient geheel onder controle van de werknemers (vakverenigingen) en de overheid te komen.

Het belastingstelsel moet zodanig herzien worden dat mannen en vrouwen een gelijke belastingplicht hebben. Het principe van belastingheffing naar draagkracht is daarbij bepalend; dit geldt voor elke bron van persoonlijk inkomen, waaronder zowel lonen als uitkeringen. Herziening van het belastingstelsel is dringend geboden. Structuur, omvang en aantal aftrekposten moeten binnen de grenzen van een redelijke draagkrachtbenadering worden her-

zien. Waar mogelijk dienen vereenvoudigingen in de heffing te worden gebracht. Voorzover één en ander kan leiden tot tariefswijzigingen in de sfeer van de directe en eventueel de indirecte belastingen, dienen deze ingepast te zijn in het totale inkomensbeeld. Het inkomensbegrip dient te worden gezien zodanig dat sommige inkomensbronnen in de heffing worden betrokken en andere bijzondere bijstandsuitkeringen en huursubsidies bijvoorbeeld juist niet meer. Inmiddels dient de reparatiewetgeving op het gebied van de inkomsten- en vennootschapsbelasting met kracht te worden voortgezet. In de inkomstenbelasting wordt bij het bepalen van de individuele draagkracht rekening gehouden met draagkrachtverhogende factoren, zoals het gezamenlijk bekostigen van een gezamenlijk huishouden door meer inkomensontvangers.

Hierbij mag voor de lagere inkomens geen drempel worden opgeworpen voor toetreding tot de arbeidsmarkt. Bescheiden neveninkomsten (uit bijbaantje, kamerverhuur of spaargelden) worden tot een hoger bedrag dan nu vrijgesteld.

Belastingfraude en belastingvlucht moeten op korte termijn intensiever worden opgespoord en bestreden. Daartoe wordt de fiscale opsporingsdienst versterkt en fraude strenger bestraft. Ook op internationaal terrein neemt Nederland nieuwe initiatieven tot samenwerking met andere landen (om te beginnen via EG en OESO) bij de bestrijding van deze praktijken. Er wordt een bronheffing ingevoerd op alle opbrengsten van roerend kapitaal. Misbruik en oneigenlijk gebruik van de sociale voorzieningen door werkgevers en wernemers wordt opgespoord en gestraft. Dat vergt een betere uitrusting van de betrokken diensten t.b.v. de controle en herziening van de wetgeving.

5. PUBLIEKE FINANCIËN

Het financieringstekort van de overheid is thans zeer omvangrijk. Een aanzienlijk extra beslag op de publieke financiën zal in de komende jaren bij ongewijzigd beleid ontstaan alleen al uit hoofde van rentelasten en sociale zekerheid (vooral door toenemende werkloosheid).

Verhoging van de belasting- en premiedruk dient te worden tegengegaan met het oog op de economische gevolgen daarvan, al kan wel enige toeneming van inkomsten worden bereikt door fraude-bestrijding, verhoging van niet-belastingmiddelen en toepassing van het profijtbeginsel. Het besteedbaar inkomen van werknemers staat immers reeds onder zware druk uit hoofde van arbeidstijdverkorting, investeringsloon en de medefinanciering van economisch herstelbeleid.

Zoals uit recente cijfers van de Sociaal Economische Raad (SER) blijkt kan er bij een groei van gemiddeld 1% per jaar voor de komende periode sprake zijn van een financiële problematiek van bruto 25 a 30 miljard. Het belang van de groei en het herstel ervan wordt geïllustreerd door het feit dat deze problematiek in deze periode 8 miljard zou toe- of afnemen wanneer de groei 1% lager of hoger zou zijn; er zal dus veel moeten worden omgebogen in de publieke uitgaven. De omvang van de noodzakelijke ombuigingen voor de hele periode is echter niet nauwkeurig te bepalen. Deze is immers afhankelijk van (internationale) economische ontwikkelingen, van de welvaarts groei (elk procent groei levert de publieke sektor 2 miljard per jaar op), van de matiging der loonkosten en van de effecten van de sociaal-economische politiek.

Het hiervoor ontvouwde programma zal op verschillende manieren leiden tot beperking van de publieke uitgaven. Loonmatiging levert in de publieke sektor belangrijke besparingen op. Stabilisatie en nog sterker vermindering van de werkloosheid doet het volume van de sociale uitkeringen minder groeien of zelfs dalen. Extra matiging van de publieke uitgaven is onder andere mogelijk door eerder genoemde maatregelen t.a.v. kinderbijslag, arbeidsongeschiktheid en de gelijke behandeling van werknemers in dienst bij de overheid en in de particuliere sektor.

Hier staat tegenover dat bij arbeidstijdverkorting evenredig werk moet worden geschapen en dat belastingverlichting nodig kan zijn om de koopkrachteffecten van matiging te beperken. Minder werkloosheid betekent echter ook weer toeneming van de belastingsafdracht. Het is niet precies te voorzien hoe dit alles in de publieke financiën zal neerslaan. Zeker is dat ten behoeve van het herstel van de economische groei en de uitbreiding van de werkgelegenheid aanzienlijke ombuigingen nodig zijn.

De arbeidsherverdeling en de daaruit voortvloeiende vermindering van de werkloosheidsstijging kunnen tot aanzienlijke besparingen leiden.

Binnen de overheidsfinanciën kan overigens herschikking plaatsvinden gericht op ombuiging. Toetssteen is daarbij het gevolg voor de werkgelegenheid en of eerlijk delen van de lasten voorop staat.

De overheidsinvesteringen mogen niet worden aangetast. Juist daarom kan niet worden ontkomen aan bezuinigingen op konsumptieve overheidsuitgaven en op elementen van sociale zekerheid en gezondheidszorg zoals in dit programma neergelegd.

Ook de toetsing van overheidsvoorzieningen op doelmatigheid, soberheid en overbodige bureaucratie dient krachtig te worden aangepakt. Zoals eerder is opgemerkt moeten de overheidsinvesteringen tijdelijk toenemen in afwachting en ter stimulering van de groei van de particuliere investeringen.

Vermindering van het financieringstekort is in hoge mate gewenst maar dient niet los van het economisch beleid een doel in zichzelf te zijn. De vermindering moet vooral voortvloeien uit economische groei en dient afhankelijk te worden gesteld

van de economische omstandigheden en de effecten voor de werkgelegenheid. Zodra de economische groei ten gevolge van het door ons voorgestane beleid of door internationale opleving de 1% te boven gaat dienen de daaruit voor de publieke sektor voortvloeiende middelen te worden gebruikt voor vermindering van het financieringsstekort.

Bestuurlijke beheersbaarheid van de publieke financiën is van het grootste gewicht. Daartoe dienen de nodige maatregelen te worden genomen, waaronder herstel van een structureel begrotingsbeleid. Om steeds nieuwe ad-hoc-operaties te voorkomen is het nodig de heroverweging van overheidsuitgaven actief voort te zetten en van jaar tot jaar een goed getoetste keuze te maken.

Alles tezamen genomen dient ook de gezondmaking van de overheidsfinanciën te staan in dienst van economisch herstel en vermindering van de werkloosheid. Om te voorkomen dat het financieringsstekort verder oploopt en om overheidsinvesteringen (o.a. woningbouw, bodemsanering, energiebesparing) mogelijk te maken zal het tegen de achtergrond van de eerder genoemde mogelijke financiële problematiek van bruto 25 à 30 miljard naar het zich thans laat aanzien nodig zijn, gespreid over de eerste jaren nog een bedrag in de orde van grootte van 10 miljard om te buigen op het totaal van de kollektieve uitgaven. Dit alles passend in het, in het program ontwikkelde economisch beleid, waarin ombuigingen gekoppeld zijn aan gericht werkgelegenheidsbeleid.

HOOFDSTUK TWEE.

1. EMANCIPATIE

Het emancipatiebeleid is gericht op het opheffen van de bestaande onrechtvaardige ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen en de rolbevestigende vanzelfsprekendheden in onze cultuur. Het emancipatiebeleid dient als voorwaardenscheppend beleid een facet te vormen van alle sectoren van het rijksbeleid. Daartoe moet het emancipatie-effekt van beleidsvoornemens steeds afgewogen worden t.o.v. andere effecten. Het richt zich met name tegen de bestaande arbeidsverdeling en de sexuele onderdrukking als essentiële factoren die de positie van vrouwen in onze samenleving bepalen.

Er wordt een wetgevend programma ontwikkeld waardoor ongerechtvaardigde ongelijkheden tussen mannen en vrouwen in de bestaande wetgeving worden weggenomen. Met spoed wordt een ontwerp van wet, gebaseerd op de adviezen van de emancipatiecommissie ingediend, die sexediscriminatie- ook van homoseksuelen en ongehuwden tegengaat. Een snelle behandeling van het interdepartementale beleidsplan emancipatie wordt bevorderd.

Er komt een uniforme regeling voor een stelsel van kinderopvang. In onderwijs en volwassenenedukatie wordt met name aandacht geschonken aan:

- a. het verbeteren van de onderwijskansen van vrouwen en
- b. aan de bewustwording van de bestaande rolverdeling tussen mannen en vrouwen.

Een koördinerend staatssecretaris voor emancipatiezaken blijft verbonden aan het departement van sociale zaken en werkgelegenheid.

2. ZEGGENSCHAP EN BESTUUR

Inleiding

Er zijn grenzen aan de mogelijkheden van de overheid om maatschappelijke ontwikkelingen te sturen. Daarom moet de overheid terughoudender worden en niet meer regelen dan beslist onvermijdelijk is.

Nodig is afslanking van de rijksdienst en stelselmatige decentralisatie door zoveel mogelijk de lagere overheden en de burgers in te schakelen.

Wetgeving en beleid rijksoverheid

De kiezer krijgt een beslissende stem over karakter en samenstelling van een nieuw kabinet. Er vindt geen regeringwisseling plaats zonder voorafgaande verkiezingen. Om de samenhang in beleid te versterken vertaalt een nieuw kabinet het regeerakkoord in een gefaseerd beleids- en wetgevingsplan voor vier jaar.

De hoognodige reorganisatie en afslanking van de rijksdienst wordt aangepakt door o.a.:

- a. een herindelingsplan gericht op vermindering van het aantal en een doelmatige taakverdeling tussen departementen;
- b. de opzet van een algemene bestuursdienst van niet departementsgebonden ambtenaren;
- c. de ontwikkeling van een dienst tot sturing en begeleiding van de personele gevolgen van heroverweging, reorganisatie en decentralisatie.

De voorbereiding van de wetgeving wordt versneld, o.a. door drastische sanering van ambtelijke commissies en adviesorganen.

De positie van de Tweede Kamer wordt versterkt door ruimere faciliteiten en grotere toegang tot informatie van ambtelijke diensten en adviesorganen.

Gemeenten en provincies

De positie van de gemeenten wordt versterkt doordat het Rijk een zo groot mogelijke beleidszekerheid schept voor de gemeenten en het toezicht, de planvoorschriften en alle vormen van betutteling tot het minimum worden teruggebracht. Er wordt systematisch en streeksgewijs heringedeeld.

De Wet Financiële Verhoudingen wordt zodanig gewijzigd, dat de verdelingsmaatstaven meer afgestemd worden op de taken en bevoegdheden van de gemeenten. Nieuwe specifieke uitkeringen worden slechts onder stringente voorwaarden toegestaan, bestaande worden gesaneerd, of ingepast in een brede doeluitkering.

In het kader van het decentralisatieplan wordt een groot aantal taken en bevoegdheden overgeheveld naar provincies en gemeenten tegelijk met de middelen tot financiering. Dit gebeurt in principe via de fondsen (gemeentefonds resp. provinciefonds). De provincies worden verder uitgebouwd tot een volwaardig regionaal bestuur. Hierin wordt voorzien door de geleidelijke vorming van regionale provincies nieuwe-stijl. Zij nemen rijkstaken over en krijgen op basis van specifieke wetgeving waar nodig plannende, coördinerende en sturende bevoegdheden op een breed terrein. Versterking van de provincies mag als regel niet ten koste gaan van het lokaal bestuur. Er mag geen 4de bestuurslaag ontstaan.

Bijzondere aandacht wordt geschonken aan de opeenstapeling van problemen in de grote, en met name de grootste, steden. Het decentralisatiebeleid wordt hier bij voorrang gerealiseerd.

Politie

De toenemende druk op de politie kan niet alleen worden opgelost door opvoering van de sterkte. Door veranderingen in de organisatie, opleiding en werkwijze van de politie wordt meer tijd vrijgemaakt voor preventie en opsporing van strafbare feiten, met voorrang voor de zgn. kleine kriminaliteit en voor de dienstverlenende taak, zodanig dat het gevoel van veiligheid van de burgers in hun directe leefomgeving wordt versterkt. De tweedeling in beheer van rijks- en gemeentepolitie wordt beëindigd door de instelling van decentrale politiekorpsen. Het zwaartepunt van beheer en beleid komt bij de gemeente. Als bovengemeentelijke politietaken onvermijdelijk zijn, vallen deze onder een gekozen regionaal bestuursorgaan. Gespecialiseerde diensten worden zoveel mogelijk ondergebracht bij gemeentelijke korpsen; op landelijk niveau wordt hun aantal tot een minimum beperkt.

Er komen klachtenprocedures te hanteren door een onafhankelijke instantie.

Justitie

Het justitiebeleid is gebaseerd op de gelijkheid van allen voor de wet. Discriminatie in welke vorm ook wordt tegengegaan. Zolang het proces van verzelfstandiging zich onvoldoende heeft voltrokken blijft alimentatie noodzakelijk, zij het gebonden aan een termijn en op voorwaarde dat van degene die de alimentatie ontvangt in redelijkheid niet kan worden gevergd dat in het eigen onderhoud wordt voorzien.

De kindbescherming wordt uit de justitiële sfeer gehaald en opgenomen in het jeugdwelzijnsbeleid. De zedelijkheidswetgeving wordt als zodanig afgeschaft; strafwaardige elementen worden elders in de wet geregeld.

De bestrijding van fraude-delicten krijgt een hoge prioriteit. Slachtoffers van misdrijven krijgen meer aandacht. Vrijheidsstraffen zijn slechts een uiterst middel en dienen nadrukkelijk gericht te zijn op herintreding in de maatschappij. Voor vrouwelijke gedetineerden wordt een open gevangenis opgezet, onder dezelfde voorwaarden als nu bij de mannelijke gedetineerden. De overheid vervult een voorbeeldfunctie bij het aanstellen van ex-gedetineerden.

De rechten welke thans worden ontleend aan de Wet Rechtsbijstand aan on- en minvermogens dienen onverkort te worden gehandhaafd.

Vreemdelingen en vluchtelingenbeleid

Bij de toelating van vreemdelingen wordt voorrang gegeven aan slachtoffers van vervolging. Vluchtelingen worden in geen geval teruggestuurd naar het land van herkomst.

De toelatingsprocedures worden verbeterd door:

- a. versnelling van de termijnen;
- b. schorsende werking, met uitzondering van kennelijk ongegronde gevallen.

Er zal geen werving van buitenlandse werknemers meer plaats hebben. De Wet Arbeid Buitenlandse Werknemers (1-november-wet) wordt zo gewijzigd, dat de discriminerende werking ervan wordt opgeheven. Tegen illegale tewerkstelling wordt streng opgetreden. (Ex) Partners van vreemdelingen krijgen na twee jaar huwelijk of twee jaar verblijf in Nederland recht op een zelfstandige verblijfsvergunning. Kinderen van buitenlandse werknemers hebben ook nadat ze meerderjarig zijn of nadat ze het gezinsverband verlaten, recht op een verblijfsvergunning.

Minderhedenbeleid

Nederland is een multi-kulturele samenleving. Het minderhedenbeleid dient te garanderen dat leden van minderheidsgroepen in verbondenheid met de eigen cultuur kunnen deelnemen aan en zich emanciperen in onze samenleving, door bijzondere aandacht voor:

- a. huisvestings- en communicatieproblemen in de oude stadswijken;
- b. alfabetisering en/of onderwijs in de Nederlandse taal aan volwassenen;
- c. ontplooiingskansen voor de tweede generatie;
- d. specifieke problemen van vrouwen en meisjes;
- e. wederzijdse voorlichting van, over en door de kulturele minderheden.

Voor die leden van kulturele minderheidsgroepen, die zelf wensen terug te keren, worden de feitelijke mogelijkheden daartoe, o.a. bij de toepassing van de sociale zekerheidswetten, verruimd.

3. RUIMTELIJKE ORDENING, VOLKSHUISVESTING, VERKEER EN ENERGIE

Volkshuisvesting en stadsvernieuwing

De trek uit de steden moet worden afgeremd. Nieuwbouw vindt vooral plaats binnen het stedelijk gebied en voor zover nodig binnen de groeisteden/-kernen.

Open ruimten worden zoveel mogelijk gespaard.

Voor de meerjarige financiering van een woningbouwprogramma, in de orde van grootte van 450 à 500.000 woningen en wooneenheden in 4 jaar, die door het rijk wordt veiliggesteld, zijn nieuwbouw en verbetering onderling uitwisselbaar.

Voor het aantal te bouwen woningen en de verdeling over de provincies is het woningtekort bepalend. Tegenover de geleidelijke afname van de nieuwbouw staat een verhoging van het aantal te verbeteren woningen.

Behoud en herstel, dus de stads- en dorpsvernieuwing, zal een steeds grotere prioriteit moeten krijgen. Het budget daarvoor zal geleidelijk worden verdubbeld.

De verwerving (indien nodig via onteigening) en exploitatie van particuliere huurwoningen door gemeenten en woningbouwcorporaties, met steun van het rijk, krijgt voorrang. Een beter gebruik en een rechtvaardiger verdeling van de woningvoorraad, alsmede een democratisch beheer, zal worden geregeld in een nieuwe huisvestingswet.

Het volkshuisvestingsbeleid richt zich bij voorrang op groepen met een zwakke positie op de woningmarkt. In dat kader wordt zowel de nieuwbouw als woningverbetering afgestemd op de verminderde koopkracht van mensen met lagere inkomens; dit met behoud van voldoende kwaliteit. Speciale aandacht wordt gegeven aan de zogenaamde nieuwe woonvormen (één- en tweepersoons-huishoudens, woongroepen, Centraal Wonen enz.). De integrale aanpak van de stadsvernieuwing wordt gewaarborgd door meerjarenplanning en coördinatie op rijksniveau. De grond wordt in gemeenschapshanden gebracht.

Woonlasten

Voor de hoogte van de huren is de kwaliteit bepalend. Na woningverbetering komt de huurprijs geleidelijk op het niveau dat past bij de kwaliteit. Uitgangspunt voor het stadsvernieuwingsbeleid is het "bouwen voor de buurt". Het bestaande systeem van vergelijkings- en garantiehuren in de stadsvernieuwing wordt gehandhaafd.

Het onderzoek naar een stelsel van subsidies en heffingen waardoor voor huurders en eigenaren de woonlasten (de prijs van het enkele gebruik van woonruimte) meer kan worden afgestemd op inkomen, kwaliteit en woningbezetting, wordt voortgezet. De huur van een nieuwe woningwetwoning dient zo te zijn dat een bewoner met een modaal inkomen geen individuele huursubsidie behoeft. Via een wettelijke regeling van de individuele huursubsidie wordt de huidige huurquote voor de minima gehandhaafd; die voor mensen met een modaal inkomen wordt op 17% gebracht.

Er wordt gezocht naar wegen om de last van de sterk stijgende energiekosten voor de lagere inkomensgroepen te verlichten. Isolatiesubsidies worden bij voorrang gebruikt voor het isoleren van huurwoningen met het grootste energieverlies, bij voorkeur samengaan met groot onderhoud of renovatie. Door een verhoging van het huurwaardeforfait en beperking van de rente-aftrek op hypotheeklen worden de woonlasten van eigenaars meer in overeenstemming gebracht met die van huurders.

De aftrek van de hypotheekrente is alleen mogelijk voor één eigen woning, en wordt gebonden aan een maximum van fl 300.000,-. Het stelsel van hypotheekaftrek wordt geleidelijk vervangen door een systeem, waarbij gelijk belastingvoordeel geldt bij een gelijk bedrag aan betaalde hypotheekrente, ongeacht het inkomen van de belastingplichtige.

Energie

Een omvangrijk programma van energiebesparende maatregelen ter uiteindelijke stabilisering van het energieverbruik en omschakeling op duurzame energiebronnen dient te worden gerealiseerd. Onderzoek, ontwikkeling en gebruik van duurzame energiebronnen (wind, zon) worden krachtig gesteund.

Om de energievoorziening veilig te stellen wordt een staatsonderneming opgericht voor aan- en verkoop, exploratie en exploitatie van kolen, olie en gas, en krijgt de overheid volledige inzage in de gegevens van oliemaatschappijen met betrekking tot de Nederlandse energievoorziening.

De bestaande kerncentrales in ons land worden, zo spoedig als technisch mogelijk is, gesloten. Er worden geen nieuwe gebouwd.

Er vindt geen opslag of dumping plaats van radioactief afval in zoutkoepels, zee of oceaan; proefboringen zijn daarom dan ook overbodig.

De nationale overheid zorgt voor een aanvaardbare oplossing t.a.v. de nog bestaande radio-actief-afvalproblemen. De Nederlandse bijdragen aan Kalkar en Super Phoenix worden gestaakt. Ook geeft Nederland geen medewerking aan nieuwe verrijkingkontrakten van URENCO, zodat de Ultra Centrifuge Nederland (UCN) na afloop van de nu bindende kontrakten gesloten kan worden.

Kernsplijtingsonderzoek wordt alleen nog gericht op veilige ontmanteling en berging van bestaande splijtingssystemen alsmede op medische toepassing van de kernfysica. Men streeft er naar om in EG-verband te voorkomen dat onze buurlanden hun kerncentrales langs onze grenzen bouwen.

Natuur, milieu en landschap, ruimtelijke ordening

Het milieubeleid moet primair gericht zijn op bestrijding van de verontreiniging bij de bron. Natuur- en milieubehoud en zuinigheid met energie en schaarse stoffen worden toetsingsgronden voor het ruimtelijk en sociaal-ekonomisch beleid; het

beleid van rijk en provincies wordt beter op elkaar afgestemd. De Noordzee, de grote rivieren, de kustwateren en het Waddengebied vergen extra bescherming.

Er wordt in samenwerking met particuliere organisaties zonder winstoogmerk een tienjarenaankoopplan voor veilig te stellen gebieden opgesteld.

Het tijdschema voor de verhoging van onvoldoende veilige zeedijken en het gereedkomen van de stormvloedkering in de Oosterschelde mag niet in gevaar worden gebracht.

De Markerwaard wordt niet ingepolderd.

Bodemsanering en voorkomen van luchtverontreiniging krijgen voorrang.

Toepassing van kolentechnologie moet gepaard gaan met toereikende milieumaatregelen. Hergebruik van grondstoffen en materialen wordt bevorderd.

Militaire oefenterreinen in of in de directe omgeving van waardevolle natuurgebieden en landschappen worden afgewezen.

Verkeer en vervoer

Het verkeers- en vervoersbeleid is gericht op vergroting van de verkeersveiligheid. Openbaar vervoer en langzaam verkeer worden sterk bevorderd.

De aanleg van nieuwe en uitbreiding van bestaande autosnelwegen wordt teruggedrongen. Noodzakelijk onderhoud wordt gewaarborgd.

Het railnet wordt uitgebreid.

In het Nationaal Plan voor de Verkeersveiligheid staat de bescherming van kwetsbare groepen verkeersdeelnemers centraal.

Tariefstijgingen bij het openbaar vervoer hoger dan de kosten van levensonderhoud zijn alleen aanvaardbaar als zij dienen voor uitbreiding van de dienstverlening.

4. MAATSCHAPPELIJKE ZORG, KULTUUR EN ONDERWIJS

Inleiding

Juist in een periode van begrensde economische groei, waarin de actieve betrokkenheid van allen bij de noodzakelijke keuzes in de samenleving essentieel is en waarin tevens door herverdeling van arbeid en een toenemende vergrijzing meer vrije tijd voor ieder beschikbaar komt, dient uitdrukkelijk aandacht te worden geschonken aan de verbetering van de kwaliteit van het bestaan. Een actief cultuurbeleid dient met name daarop te zijn gericht en bij voorrang aandacht te schenken aan de groepen die in hun ontwikkelingsmogelijkheden zijn achtergesteld, zoals mensen met lage inkomens, vrouwen, werkloze jongeren en culturele minderheden.

Dienstverlening en sociaal-culturele voorzieningen

De activiteiten worden gericht op de meest urgente noden en behoeften. De voorzieningen worden beter op elkaar afgestemd en komen weer zoveel mogelijk ten goede aan de mensen voor wie ze oorspronkelijk bedoeld waren. Voor bejaarden en gehandicapten wordt het tot stand komen van voorzieningen, waardoor zij zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen, bevorderd.

Een kaderwet bevordert dat planning, beheer en financiering van de lokale voorzieningen onder verantwoordelijkheid van de gemeenteraad, die van regionale voorzieningen onder die van Provinciale Staten en die voorzieningen met een landelijk belang onder verantwoordelijkheid van de centrale overheid komen. Daarbij zal met name het lokale niveau worden versterkt. De democratisering van gesubsidieerde instellingen wordt wettelijk

geregeld.

Bij de maatschappelijke dienstverlening en volksgezondheid krijgt de eerste-lijnszorg voorrang. De samenhang tussen volksgezondheid en maatschappelijke dienstverlening dient versterkt te worden, met name door de integratie van de financieringsstromen, zodanig dat een verantwoorde beheersing van het gebruik en een flexibele afstemming van de voorzieningen op de meest urgente noden mogelijk wordt.

Volksgezondheid

Om gebruik door een ieder van de voorzieningen te kunnen blijven garanderen en zinvolle nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken dienen de kosten en dus het aanbod van de voorzieningen te worden beheerst.

Er komt een volksverzekering waarbij de overheid zowel inning als besteding van de middelen ter financiering van de gezondheidszorg regelt. Geneesmiddelen, medische instrumenten en apparatuur worden centraal door de overheid ingekocht. De strafbaarstelling van zwangerschapsonderbreking door artsen wordt opgeheven. Dezelfde regels en waarborgen gelden als voor iedere medische ingreep. De vrijheid van beslissing door de vrouw wordt gewaarborgd. De kosten van abortus, overtijd-behandelingen en sterilisatie worden opgenomen in het ziekenfondspakket. Euthanasie op verzoek van ongeneeslijke patiënten is niet langer strafbaar: de voorwaarden waaronder dit verzoek kenbaar wordt gemaakt worden nader bij wet geregeld.

De Wet Voorzieningen Gezondheidszorg wordt versneld ingevoerd, waarbij lokale en provinciale overheden grotere bevoegdheden krijgen. De centrale overheid neemt de planning van de nieuwe, kostbare voorzieningen ter hand.

Er komt een vestigingsbeleid voor alle werkenden in de gezondheidszorg. Artsen komen in loondienst bij de door de overheid gecontroleerde instellingen.

Voorts geeft het beleid voorrang aan:

- a. versterking van het voorzieningenaanbod dicht bij huis, ook voor psychiatrische patiënten;
- b. wettelijke regeling van de rechten van de patient;
- c. effectieve toetsing van doelmatigheid en kwaliteit van de voorzieningen;
- d. bestrijding van het gebruik van hard drugs en alcoholmisbruik.

Onderwijs- en wetenschapsbeleid

Onderwijs en vorming zijn erop gericht:

- a. alle burgers de mogelijkheden te bieden hun onderscheiden talenten te ontwikkelen;
- b. kennis te maken met onze kulturele verscheidenheid;
- c. in beroep en samenleving volwaardig te functioneren;
- d. bij te dragen aan de ontwikkeling daarvan.

In een vrij onderwijsbestel bepalen de betrokkenen zelf de richting van hun onderwijs op grond van hun levensovertuiging en maatschappijvisie. De openbare school vormt als school voor allen een wezenlijk onderdeel van dat bestel.

Er komt een wet op het onderwijsvoorrangsbeleid t.b.v. groepen in achterstandssituaties.

Er komt een wet op het voortgezet basisonderwijs die voorziet in een schooltype voor alle leerlingen van 12 tot 15 à 16 jaar.

Verschraling van onderwijsvoorzieningen in de kleine kernen wordt tegengegaan. Voorbereidend hoger onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs worden in een

nieuwe wet op het vervolgonderwijs geregeld. In het middelbaar beroepsonderwijs worden tweejarige opleidingen voor 16-18-jarigen volledig ingevoerd. Er komt één wettelijk kader voor alle voorzieningen t.b.v. de opleiding en vorming van volwassenen met uitzondering van het hoger onderwijs. Er wordt een wet leerrecht volwassenen ingediend die, afhankelijk van de financiële mogelijkheden, gefaseerd in werking zal treden.

Er wordt een wet op de studiefinanciering voor alle studerende boven de 18 jaar ingediend, waarin de kinderbijslag voor studerende zal worden verwerkt. De kaderwet hoger onderwijs wordt ingediend. De coördinatie van het wetenschapsbeleid blijft een afzonderlijke taak van overheidszorg.

Kunstbeleid

De kunst wordt bij de bezuinigingen ontzien.

Onder erkenning dat kunst een waarde op zichzelf vertegenwoordigt, wordt door herverdeling binnen het kunstbudget voorrang gegeven aan:

- a. het scheppen van meer ruimte voor vernieuwing en experimenten;
- b. voorrang voor de scheppende kunst;
- c. een versterkt overheidsopdrachten- en aankoopbeleid;
- d. vergroting van de mogelijkheden om met kunst in contact te komen;
- e. samenhangende voorzieningen voor kunstzinnige vorming binnen en buiten het onderwijs;
- f. ondersteuning van de niet beroepsmatige kunstbeoefening;
- g. verbetering van de maatschappelijke positie van de kunstenaars

Mediabeleid

Ook in een periode van snelle technologische veranderingen blijft het beleid ten aanzien van pers en omroep gericht op het behoud van pluriformiteit. De niet-kommerciële uitgangspunten worden gehandhaafd.

Er wordt voor de landelijke omroep een nieuw systeem van zendtijdverdeling ontworpen, waarbij naast het getal van de geregistreerde aanhang ook kwalitatieve normen, gericht op het behoud van de geprofileerde omroep, in aanmerking worden genomen. Voorrang wordt gegeven aan de totstandkoming van een zichzelf financieel bedruipend systeem van lokale omroep, waaraan ter plaatse vorm wordt gegeven.

Sport

Het sportbeleid dient bij voorrang gericht te zijn op:

- a. het bevorderen van de sportieve recreatie;
- b. versterking van de aandacht voor de vrijwilligers in de sport;
- c. het bevorderen van de dialoog tussen de overheid en de sportwereld over de politieke aspecten van de sport;
- d. verruiming van de mogelijkheden van sportbeoefening voor gehandicapten.

5. ONTWAOPENING EN ONTWIKKELING

Inleiding

De PvdA wil een buitenland beleid, dat zich richt op eerlijk delen tussen Noord en Zuid en doorbreken van de konfrontatie tussen Oost en West. Daarom ijvert zij voor verwezenlijking van onderstaande doeleinden, zowel binnen als buiten de bestaande machtsstructuren:

- a. het respecteren van de internationale rechtsorde;
- b. de totstandkoming van een internationale politieke en rechtsorde gericht op de ontwikkeling van Derde Wereldlanden en de vreedzame oplossing van geschillen;
- c. Bevordering van vrede en veiligheid door ontspanning, ontwapening en beëindiging van wederzijdse militaire afschrikking;
- d. opheffing van de armoede in de wereld en totstandkoming van een Nieuwe Internationale Economische Orde (NIEO);
- e. waarborging van de mensenrechten in de meest ruime zin: de politieke, sociale en economische grondrechten van de mens (man en vrouw), waar ook ter wereld;
- f. beëindiging van neo-kolonialisme, diktatuur, racisme, discriminatie en uitbuiting.

Verenigde Naties

Aan de VN (Verenigde Naties) en hun organen worden meer bevoegdheden overgedragen, opdat zij een meer doeltreffend instrument worden voor het verzekeren van vrede, veiligheid en sociale rechtvaardigheid.

Er wordt een permanente vredesmacht gevormd. Nederland neemt in principe deel aan een dergelijke vredesmacht.

Er worden economische sancties aangewend, indien deze bijdragen aan de beëindiging van agressie, aantasting van de internationale rechtsorde of schending van de fundamentele mensenrechten.

In het kader van de Verenigde Naties wordt een publieke controle op multinationals bevorderd door middel van toezichtprocedures op grond van een bindende internationale gedragskode.

Het Nederlandse beleid inzake het Midden-Oosten is gericht op:

- a. veilige en erkende grenzen voor Israël en zijn buurstaten
- b. de totstandkoming van een zelfstandige Palestijnse staat.

Daarvoor is nodig dat:

- Israël zich terugtrekt uit de bezette gebieden, waarbij grenskorrektes in onderling overleg mogelijk zijn
- de PLO (Palestijnse bevrijdingsorganisatie) en Israël elkaar wederzijds erkennen en alle Arabische buurstaten en de PLO aan de onderhandelingen deelnemen.
- de status van Jeruzalem binnen het kader van een vredesregeling tussen partijen wordt oveengekomen.

Bij erkenning van regeringen kan Nederland behalve de volkenrechtelijke criteria ook politieke hanteren, zoals het bevorderen van naleving der mensenrechten.

Exploitatie en beheer van bodemschatten van zeeën en oceanen wordt toegewezen aan een daarvoor op te richten VN-instantie.

Derde Wereld

Een internationaal ontwikkelingsbeleid behoort de totstandkoming van een Nieuwe Internationale Economische Orde als doel te hebben. Die NIEO zal zich kenmerken door structurele verbeteringen in de economische positie van de ontwikkelingslanden, waardoor:

- a. de situatie van de armste bevolkingsgroepen sterk verbeterd wordt;
- b. de emancipatie van de uitgebuite bevolkingsgroepen in de Derde Wereld, waaronder de vrouwen, mogelijk wordt.

Dit beleid moet worden gerealiseerd op basis van mondiale afspraken tussen Oost, West en Zuid, aangevuld met concrete onderhandelingen per thema. Het Westen (waaronder Nederland) moet bereid zijn een deel van zijn machtspositie in de bestaande orde af te staan.

Onderdelen van het streven naar een NIEO zijn:

- a. versterking van de politieke en economische zelfstandigheid van de ontwikkelingslanden tegenover rijke landen en multinationale bedrijven;
- b. het stellen van bindende regels aan multinationale ondernemingen t.a.v.:
 - niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden van ontwikkelingslanden;
 - het tegengaan van beperkende ondernemerspraktijken, die lokale producenten schade doen;
 - overdracht van wetenschappelijke kennis en technologie en opleiding van lokaal personeel;
 - het opnieuw besteden van winsten in het gastland;
- c. verbetering van de exportpositie van de ontwikkelingslanden door het afbreken van handelsbelemmeringen, het bevorderen van exportmogelijkheden en het vergroten van onderlinge handelsmogelijkheden;
- d. erkenning van de permanente souvereiniteit van staten over hun natuurlijke rijkdommen, inclusief het recht op nationalisatie ervan;
- e. een grondstoffenfonds en een geïntegreerd programma voor stabiele grondstoffenprijzen, gegarandeerde exportopbrengsten en verwerking van grondstoffen in ontwikkelingslanden;
- f. hervorming van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank; ontwikkelingslanden en Oosteuropese landen krijgen een belangrijke invloed; het kredietvoorwaardenbeleid houdt meer rekening met vereisten van een verantwoord sociaal-economisch ontwikkelingsbeleid; nieuwe likwiditeiten krijgen een ontwikkelingsbestemming toegewezen;
- g. bevordering van industrialisatie in de ontwikkelingslanden via lokale ondernemingen;
- h. oprichting van een nieuwe handelsorganisatie, die UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development = Conferentie van de VN over handel en ontwikkeling) en GATT (General Agreement on Tariffs and Trade = Algemene overeenkomst tot het verlagen en afschaffen van invoerrechten) zal vervangen;
- i. een wereldomvattend energiebeleid, gericht op:
 - rechtvaardige verdeling van energie;
 - energiebesparing;
 - lange termijnafspraken tussen olieproducerende en olieverbruikende landen met aparte regelingen ten gunste van ontwikkelingslanden;
 - ontwikkeling van niet-uitputbare energiebronnen;
 - terugdringen van de rol van kernenergie;
- j. aanvullende steun voor landen, die een maatschappijvormend beleid voeren;
- k. uitbreiding van voedselproductie in de ontwikkelingslanden;
- l. bescherming van het leefmilieu.

Minimaal 1,5% van het nationale inkomen blijft voor ontwikkelingshulp bestemd. Het streven blijft gericht op 2%. Dat nationale inkomen wordt daarbij geacht 2% te groeien, ook als de werkelijke groei lager is. De verbetering van de kwaliteit van de ontwikkelingshulp dient voorop te staan. De hulp zal worden gezuiverd door haar geheel uit de begroting te financieren en door geen andere uitgaven te doen dan die de ontwikkeling van de Derde Wereld bevorderen.

De verplichting tot besteding in Nederland van de hulp wordt afgeschaft. Besteding in de ontwikkelingslanden wordt actief bevorderd, ook als dit ten koste gaat van besteding in Nederland. Nederland ijvert en verplicht zich tot deelneming aan automatische inkomensoverdrachten van rijke naar ontwikkelingslanden, bij voorbeeld door een internationaal belastingstelsel.

Nederland steunt vooral die landen en bewegingen die:

- a. maatschappelijke hervormingen doorvoeren;
- b. de bevolking daarbij actief betrekken;
- c. de positie van de armste groepen verbeteren;
- d. de bevrijding van de vrouw ondersteunen;
- e. de rechten van de mens respekteren en bevorderen.

Koncentratie landen worden op grond van bovengenoemde normen opnieuw aangewezen.

Hulp via multilaterale (naar vele zijden gerichte) en internationale organisaties wordt aan deze criteria getoetst. De hulp aan bevrijdingsbewegingen wordt verhoogd.

Een NIEO heeft consequenties voor de binnenlandse economische politiek: aanpassing van onze nationale produktie en konsumptie, zuinig omspringen met energie en terugdringen van verspilling zijn onvermijdelijk. De Nederlandse industriepolitiek dient te worden afgestemd op een herstructurering van produktie-activiteiten en werkgelegenheidsverdeling ten behoeve van de Derde Wereldlanden.

Partikuliere investeringen worden gestimuleerd voorzover ze in overeenstemming zijn met het streven naar een NIEO.

De Nederlandse Antillen worden volgens een nader overeen te komen tijdschema onafhankelijk. In overleg met de Antillen wordt de wijze bepaald waarop dit gaat gebeuren.

Verdere bewustwording en edukatie van de Nederlandse bevolking is nodig om een vooruitstrevend ontwikkelingsbeleid te voeren. Daartoe subsidieert de overheid organisaties en instellingen die op dit gebied actief zijn. Het aantal ontwikkelingsattachés wordt sterk uitgebreid.

Rechten van de mens

Onder de rechten van de mens worden niet alleen de traditionele vrijheidsrechten begrepen, maar ook de sociaal-economische grondrechten, zoals het recht op een behoorlijke levensstandaard, werk, onderwijs en huisvesting.

In het kader van de VN wordt een hoge kommissaris voor de rechten van de mens aangesteld. Nederland ijvert voor een versterking van de rol van de VN-kommissie voor de rechten van de mens. In het geval van ernstige schending van mensenrechten wordt onderzoek ter plaatse ingesteld, waarbij ook individuele klachten aan de orde komen. Nederland steunt de rol van nongouvernementele organisaties zoals Amnesty International.

Mensenrechtenbeleid vormt een integraal onderdeel van de buitenlandse politiek. De keuze van de middelen waarmee schendingen der mensenrechten worden bestreden, wordt gebaseerd op resoluties van de VN en mede op de te verwachten effectiviteit.

In internationaal verband wordt verder gewerkt aan sancties tegenover die regimes, die de mensenrechten schenden. In dit verband moeten economische offers worden aanvaard. Nederland zal niet aarzelen waar nodig en mogelijk ook buiten internationaal samenwerkingsverband sancties aan te wenden.

Nederland onthoudt zich van exportbevorderende maatregelen, zoals herverzekering van kredieten, naar landen waar de mensenrechten op grove en

systematische wijze worden geschonden. Regelmatig wordt een lijst van dergelijke landen aangelegd.

Nederland neemt het initiatief tot een volledige economische en militaire boycot van Zuid-Afrika en binnen EG (Europese Gemeenschap)-verband het initiatief om de Gedragskode te vervangen door een gezamenlijke boycot.

Nederland verhoogt de bijdrage aan alle organisaties en fondsen van de VN, die slachtoffers van onderdrukking en discriminatie ondersteunen.

Mede in het belang van de mensenrechten wordt de ontspanningspolitiek in de Oost-West-betrekkingen voortgezet.

Het recht voor homoseksuele vrouwen en mannen om hun eigen sexuele voorkeur te beleven, dient in internationale verdragen te worden vastgelegd als fundamenteel mensenrecht. Nederland neemt hiertoe het initiatief.

Het "Radikalenerlass" en de daaruit voortvloeiende Berufsverbote in de BRD (Bondsrepubliek Duitsland) dienen met kracht en op alle niveaus te worden bestreden, omdat zij een ernstig gevaar vormen voor de democratische ontwikkeling in Europa.

Vrede en veiligheid

Een politiek van ontspanning, ontwapening en doorbreking van de huidige militair-economische machtsblokken leidt naar een nieuwe internationale orde, waarin de politieke, sociale en economische rechten van de mens verwezenlijkt zijn.

Op weg naar een wereldomvattend veiligheidsstelsel binnen het kader van de Verenigde Naties wordt gestreefd naar het totstandkomen van een nieuw kollektief veiligheidssysteem in Europa, waaraan naast de Oost- en Westeuropese landen ook andere landen kunnen deelnemen. De vorming van een dergelijk stelsel moet de opheffing van de bestaande machtsblokken als NAVO (Noordatlantische Verdragsorganisatie) en Warschaupakt ten doel hebben. Ontspanningspolitiek is de enige weg, die kan leiden tot een stabiele situatie van vrede en veiligheid.

Ontspanning betekent:

- a. afzien van geweld; vreedzame konfliktoplossing;
- b. wapenbeheersing en ontwapening door onderhandelingen en daarop gerichte eenzijdige stappen;
- c. vervlechting van samenwerking tussen Oost en West op economisch, humanitair, sociaal en cultureel terrein;
- d. afzien van het gebruik van machtsmiddelen door Oost en West in de Derde Wereld.

In het kader van de terugdringing van de rol van de kernbewapening worden alle nucleaire (atoom)wapens, van welke aard dan ook, voorwerp van wapenbeheersing- en ontwapeningsbesprekingen.

Het overleg over bezit, gebruik en verbod van bacteriologische en chemische wapens wordt gericht op totale uitbanning.

De verspreiding van kernwapens wordt tegengegaan. Daarvoor is noodzakelijk: nucleaire ontwapening, terughoudendheid met betrekking tot een vreedzame toepassing van kernenergie, geen nucleaire leveranties aan landen die geen partij zijn bij het verdrag tegen de verspreiding van kernwapens, afzien van plutoniumopwerking, internationalisering van de gevoelige technologieën en internationaal splijtstoffenbeheer in het kader van de VN.

Er komt in het kader van de slotakte van Helsinki een permanent overlegorgaan inzake ontspanning tussen Oost en West. Daarnaast neemt Nederland het

initiatief tot contacten met gelijkgerichte landen om de blokvorming te doorbreken en te komen tot substantiële ontwapening.

Het NAVO-verdragsgebied wordt niet uitgebreid en er worden geen nieuwe landen als lid toegelaten. Wapenbeheersing en ontwapening worden door onderhandelingen en verdragen verwezenlijkt. Ook eenzijdige stappen kunnen hiertoe bijdragen en zelfs noodzakelijk zijn. Initiatieven t.b.v. wederzijdse ontwapening zullen zich richten op:

- a. stimulering van de MBFR-besprekingen (Mutual Balanced Force Reduction = wederzijdse evenwichtige troepenvermindering) door voorstellen tot aanzienlijke wederzijdse en evenwichtige vermindering van zowel konventionele als nucleaire wapens en tot het instellen van plafonds voor een aantal troepen van NAVO en Warschaupakt in Centraal-Europa;
- b. ingaan op het aanbod van het Warschaupakt om tot een "No First Use"-verklaring (niet als eerste gebruiken) te komen;
- c. een belangrijke uitdunning van de tactische kernwapens in Europa, als tussenstap naar een kernwapenvrij Europa;
- d. ratifikatie en strikte naleving van de Strategie Arms Limitation Treaty (SALT) II-bepalingen;
- e. verdere verlaging van de plafonds voor strategisch-nucleaire bewapening in het kader van het SALT-overleg;
- f. streven naar totstandkoming van SALT-III waarbij in ieder geval kwalitatieve verbeteringen in het bestaande potentieel worden uitgesloten;
- g. het niet-stationeren in Europa van nieuwe middellange afstandssystemen
- h. het streven naar het instellen van NBC-(Nucleair Bacteriologische Chemische) vrije zones in Europa;

Te bevorderen door de NAVO te nemen stappen zijn:

- a. een drastische vermindering van het bestand aan nucleaire wapens voor de korte afstand gericht op het wederzijds afschaffen van deze wapens in Europa;
- b. Het niet invoeren van nieuwe middellange afstandssystemen in Europa;
- c. het tegengaan van introductie van wapensystemen die de grenzen tussen konventionele en nucleaire doen vervagen, zoals neutronenwapens en alle daaraan verwante soorten kernwapens;
- d. vervanging van de huidige strategie door een concreet ingevulde defensieve strategie, hetgeen o.a. een meer defensief gerichte opbouw van konventionele wapens betekent;
- e. voorstellen voor onderhandelen over alle resterende nucleaire wapens, van welke aard dan ook;
- f. het niet invoeren van nieuwe typen wapensystemen, die zowel voor konventionele als nucleaire taken bruikbaar zijn.

Om een beleid als hiervoor aangegeven te activeren en te stimuleren is Nederland kritisch NAVO-lid. Nederland dient kernwapenvrij te worden, maar zodanig, dat het een kernwapenvrij Europa naderbij brengt. Dat houdt een principe-uitspraak in om te komen tot de-nuclearisering van het grondgebied en de strijdkrachten van Nederland. Daarvoor neemt Nederland in de komende kabinetsperiode eenzijdig de volgende stappen, ook als overleg met de bondgenoten weinig of niets zou opleveren:

- a. geen invoering van nucleaire wapensystemen of van wapens met zowel konventionele als nucleaire taken;
- b. geen stationering op Nederlands grondgebied van de door de NAVO aan Nederland toebedachte nieuwe middellange afstandssystemen (kruisraket en Pershing II);

- c. afstoting van de in de Nederlandse strijdkrachten opgenomen nucleaire wapens voor de korte afstand;
- d. onmiddellijk openen van overleg inzake het verminderen van de door Nederland te verrichten nucleaire taken tot één, hooguit twee. De afstoting van vier à vijf kerntaken wordt binnen vier jaar uitgevoerd.
- e. geen vervanging van nucleaire wapensystemen door eveneens nucleaire wapensystemen. Dit betekent geen nucleaire taken voor de F16 en de P-3 Orion;
- f. geen opvoering van de konventionele bewapening ter compensatie van de afgestoten taken;
- g. geen vestiging van nieuwe VS-opslagplaatsen, tenzij als onderdeel van een totale vermindering van de konventionele sterkte, b.v. in MBFR (Mutual Balanced Force reduction = wederzijdse evenwichtige troepen vermindering)-verband.

Nederland gaat over tot:

- a. vermindering van de parate sterkte van de landmacht tot 14 bataljons, te realiseren voor 1985;
- b. vermindering van het defensiebudget.

Iedere ontwikkeling in de richting van een Europese kernmacht wordt krachtig tegengegaan. Frankrijk dient zijn kernwapens on de ontwapeningsonderhandelingen in te brengen.

Aktiviteiten voor studie, voorlichting en bewustwording inzake vrede en veiligheid worden uitgebreid, waarbij meer aandacht wordt besteed aan geweldloze, sociale en maatschappelijke weerbaarheid.

De omschakeling van de Nederlandse defensieindustrie, met daarin begrepen de militaire research, naar een industrie voor civiele doeleinden wordt met kracht bevorderd. Compensatie-orders van het buitenland worden bedongen in de niet-militaire sfeer. Militaire aan- en verkopen komen onder een stringente (bindende) parlementaire controle te staan. Export van defensiemateriaal vindt niet plaats:

- a. binnen internationale spanningsgebieden;
- b. aan staten die de mensenrechten schenden. Ieder jaar wordt er een uitputtende lijst van staten vastgesteld die aan deze eisen voldoen.

Er komt geen vrijwilligersleger.

Bezwaren van politieke aard tegen nucleaire bewapening, alsmede tegen het militaire apparaat worden erkend als onoverkomelijke gewetensbezwaren tegen persoonlijke vervulling van de militaire dienstplicht. Gewetensbezwaarden kunnen zonder meer vervangende dienstplicht vervullen. Vervangende dienstplicht zal niet langer duren dan de wettelijke militaire dienst. Het oproepsysteem wordt rechtvaardiger, met evenveel oproepkans voor iedereen.

De krijgsmacht wordt gedemocratiseerd, met inbegrip van recht op vrije meningsuiting en vakbondsvorming.

Het aparte militaire strafrecht verdwijnt.

Europa

Het doel van de socialistische partijen in de EG is de opbouw van een socialistisch Europa.

De Partij van de Arbeid geeft aan het beleid van indicatieve planning prioriteit boven het handhaven van de vrije markt. Het gemeenschapsrecht dient daaraan aangepast te worden. Europese samenwerking heeft tot taak:

- a. een bijdrage te leveren tot de democratie in Europa en tot ontspanning in de wereld;

- b. mee te werken aan een doorbreking van de Oost-West-tegenstelling;
- c. een eerlijk delen tussen Noord en Zuid mogelijk maken. Onder geen beding mag Europese samenwerking leiden tot de vorming van een Europese supermacht.

Overdracht van bevoegdheden naar Europese organen geschiedt slechts met uitdrukkelijke instemming van het Nederlandse parlement en met waarborgen van democratische controle door het Europese parlement.

Het rechtstreeks gekozen Europese parlement krijgt grotere budgettaire en wetgevende bevoegdheden. Het Europese parlement krijgt medezeggenschap in de benoeming van de Europese commissie.

Het Europese parlement krijgt het parlementaire enquêterecht.

Het EG-beleid maakt controle op multinationale ondernemingen mogelijk en stimuleert haar, zowel nationaal als Europees.

De voorkeursbehandelingen voor de ACP (Afrika, Caraïbisch gebied en Pacific = Stille Oceaan)-landen ten aanzien van andere ontwikkelingslanden wordt teniet gedaan. Nederland zet zich in voor het verbeteren van de besluitvorming in de Raad van Ministers, maar kan op wezenlijke politieke momenten van het principe van meerderheidsbesluiten afwijken.

Nederland stemt slechts in met toetreding van Spanje en Portugal, indien voldoende met de belangen van kleine boeren, arbeiders en kleine ondernemers is rekening gehouden. De kosten van deze toetreding mogen niet ten laste komen van het ontwikkelingsbudget.

Er wordt gestreefd naar een vaste vestigingsplaats voor het Europese parlement.